

АНТРОПОГЕННЕ НАВАНТАЖЕННЯ НА ЛАНДШАФТНІ КОМПЛЕКСИ ПІВНІЧНОАЗОВСЬКИХ КІС ТА ШЛЯХИ ЇХ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Коси розташовані на північному узбережжі Азовського моря в межах Донецької, Запорізької та Херсонської адміністративних областей України. Це Крива (10 км завдовжки), Білосарайська (14 км), Бердянська (23 км), Обитічна (30 км) і Федотова (45 км) та ряд невеликих кіс, які виступають в море на 1-2 км: Самсонова, Безіменна, Широкинська, Ляпинська, а також Степанівська коса (пересип Молочного лиману). Їх загальна площа становить близько 16 тис. га.

Загальні темпи освоєння кіс за останні 80 років можна вважати помірними. Натомість коси почали забудовувати, збільшувалася чисельність населення, щільнішою ставала мережа комунікацій. Цей процес є інтенсивним і нині, хоча підтоплення приазовських кіс викликало погіршення умов для утримання в належному стані окремих будівель і комунального господарства міст і селищ, а також для освоєння та забудови їх території. Разюче скорочення площ піщано-черепашкових степів спричинене забудовою кіс. Селітебне освоєння кіс вже досягло межі достатнього забезпечення притулку для постійно проживаючого населення та насичення прибережних смуг будівлями рекреаційного призначення. За нею може розпочатися деструкція рекреаційного потенціалу та неможливість самовідновлення ландшафтів кіс.

Охорона ландшафтної різноманітності північноприазовських кіс є складним завданням, яке тісно пов'язане з комплексною проблемою охорони і раціонального природокористування як в межах акваторії моря, так і в басейнах річок, які його живлять.

В теперішній час нині простежується тенденція до аномально високих темпів руйнування берегів і акумулятивних утворів Азовського моря. В 60-70-х

роках ХХ ст. величини акумуляції на косах були в 2-3 рази меншими за об'єми розмиву внаслідок масового вивозу піщано-черепашкового матеріалу для потреб будівництва.

З метою збереження ландшафтних комплексів північноазовських кіс були створені і продовжують створюватись території та об'єкти природно-заповідного фонду України.

30 червня 2000 року був створений найбільший регіональний ландшафтний парк в Донецькій області - «Меотида», розташований на території Новоазовського, Першотравневого та Володарського районів на загальній площі 14 351,9 га. На території парку знаходяться два водно-болотних угіддя міжнародного значення: «Затока Білосарайська та коса Білосарайська» та «Затока Крива та коса Крива», до складу яких входять заказники «Бакаї Кривої коси», «Сланчанські бакаї», «Приазовський чапельник», «Білосарайська коса» та інші, що відіграють важливу роль для збереження місць гніздування та міграційних зупинок птахів. Особливу актуальність охорона місць перебування птахів набуває, з одного боку, у зв'язку з наявністю великої кількості зручних та багатих харчовими ресурсами водно-болотних угідь, а з іншого боку – традиційним використанням кліматичних ресурсів Азовського моря населенням для оздоровлення та відпочинку. У зв'язку з цим адміністрацією парку розроблені та функціонують екологічні тропи: водний маршрут «Дзензик Кривої коси», піший маршрут «Сланчанські Бакаї», облаштований оглядовий майданчик «Кривокоський лиман», створена рекреаційна зона «Екологічне село» на стрілці Кривої коси. На базі регіонального ландшафтного парку «Меотида» Указом Президента України від 25.12.2009 № 1099/2009 створено національний природний парк (НПП) з однойменною назвою.

В перспективі заказником місцевого значення повинна стати не лише більша частина Самсонової («Сланчиків під» – 289 га), але й Ляпинської («Ляпино» – 120 га) коси.

На Бердянській косі створений ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Заплава р. Берди» (1416,9 га) в північно-східній

її частині, де, не зважаючи на селітебну освоєність прилеглих територій, збереглися природний помережений численними лиманами ландшафт, типова лучно-галофітна і водно-болотна рослинність. На косі є також пам'ятки природи місцевого значення «Острів Малий Дзендзик», «Острів Великий Дзендзик», «Астапиха», що розташовані у Бердянській затоці і мають загальну площу 70 га, а південна частина коси (5 га) є ботанічним заказником місцевого значення.

Обитічна коса є єдиною з усіх на північному узбережжі Азовського моря, територія і значні площі акваторії навколо якої належать до ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Коса Обитічна» (загальна площа 8863 га, з них 2210 га суходолу і 6653 га - акваторії).

На території Степанівської коси (пересипу Молочного лиману) функціонує ландшафтний заказник місцевого значення «Степанівська коса» (200 га).

Північна частина Федотової коси (від смт Кирилівка до с.Степок) вже майже втрачена для ефективної охорони із-за значних антропогенних впливів, а південна (від с.Степок до о-ва Бірючого) задовільно охороняється як ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Коса Федотова» (1910 га). Територія о-ва Бірючого (площа 7732 га) входить до складу Азово-Сиваського національного природного парку (загальна площа - 57,4 тис. га).

Указом Президента від 10.02.2010 року № 154/2010 в Запорізькій області створено національний природний парк «Приазовський» до складу якого увійшла ділянка Федотової коси та оголовок Бердянської коси і прибережна частина Степанівської коси з боку Молочного лиману.

Таким чином, північноазовські коси можуть бути інтегровані в єдину загальноєвропейську природоохоронну мережу шляхом створення НПП та РЛП в поєднанні з раціональними формами природокористування на територіях природно-заповідного фонду. На самих косах слід надати перевагу регламентованій рекреаційно-оздоровчій галузі, зеленому та екологічному туризму.